

ОСОБЛИВОСТІ ЕМІСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОЩАДБАНКУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Курс на економічне зростання засновано, насамперед, на нагромадженнях капіталу країни і залученні іноземних інвестицій з урахуванням того, що швидкість нагромадження капіталу та ефективність інвестицій в багатьох країнах, що розвиваються, на сьогоднішній день явно недостатні для швидкого і довгострокового економічного зростання, обумовили той факт, що ці країни належать до категорії тих, що імпортують капітал. В даній ситуації саме ринок цінних паперів виступає як один з найбільш ефективних інструментів залучення грошових заощаджень населення в економіку країни.

Саме важливість ринку цінних паперів як одного з основних елементів фінансової системи країни обумовлює активну роль держави в його регулюванні. Держава виступає на ринку цінних паперів подвійно – у ролі гаранта забезпечення законності даного виду діяльності і як самостійний її учасник – емітент. Поєднання професійної і регулюючої діяльності держави на фондовому ринку – явище достатньо розповсюджене в усьому світі, однак в Україні через особливу нерозвиненість інших учасників ринку цінних паперів будь-який необережний крок уряду здатний призвести до стагнації ринку в цілому. Недавні приклади непослідовної політики уряду щодо реалізації програм приватизації та жорсткого регулювання ринку, а також спроби проведення пенсійної та інших реформ є тому доказом.

Враховуючи особливий та специфічний статус банку в сучасній банківській системі, використовуючи невичерпний потенціал та широкі можливості, ВАТ “Державний ощадний банк України” прагне зберегти та примножити здобутки і досягнення, підтримати та утвердити імідж прогресивного, соціально орієнтованого банку, банку, що є невід’ємним атрибутом української державності та незалежності.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до норм Закону України “Про банки і банківську діяльність” [2] здійснення банківських операцій можливе винятково за умови отримання банком банківської ліцензії та письмового дозволу в частині здійснення операцій особливого виду, у тому числі емісію власних цінних паперів.

Закон України “Про цінні папери і фондову біржу” [5] визначає умови і порядок випуску цінних паперів, а також регулює посередницьку діяльність з організації обігу цінних паперів.

Цінні папери можуть бути іменними або на пред’явника. Іменні цінні папери, якщо інше не передбачено цим законом або в них спеціально не вказано, що вони не підлягають передачі, передаються шляхом повного індосаменту (передавальним записом, який засвідчує перехід прав за цінним папером до іншої особи). Українське законодавство встановлює декілька серйозних обмежень діяльності акціонерних товариств як емітентів:

- випуск акцій акціонерним товариством здійснюється у розмірі його статутного фонду або на всю вартість майна державного підприємства (у разі перетворення його в акціонерне товариство);
- додатковий випуск акцій можливий у тому разі, коли попередні випуски були зареєстровані і всі раніше випущені акції повністю оплачені за вартістю, не нижчою за номінальною;
- забороняється випуск акцій для покриття збитків, пов’язаних з господарською діяльністю акціонерного товариства;
- акціонерні товариства мають право випускати облігації на суму, що не перевищує 25 % оплаченого статутного фонду; кількість привілейованих акцій акціонерного товариства обмежена 10 % статутного фонду;
- емітент має право на випуск акцій, облігацій підприємств з моменту реєстрації цього випуску у Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Однак не слід думати, що емітент іде з ринку, здійснивши емісію цінних паперів та розмістивши їх на ринку. Емітент постійно присутній на ньому, тому що він повинен нести зобов’язання перед покупцями (інвесторами) цінних паперів щодо забезпечення здійснення прав, засвідчених ними. Крім того, емітент сам оперує своїми цінними паперами, здійснюючи їх викуп чи продаж.

На ринку цінних паперів банк як емітент насамперед оцінюється з погляду інвестиційних якостей випущених ним (пропонованих на продаж) цінних паперів.

В умовах жорсткої конкуренції на ринку банківських послуг України залучення якомога більшої кількості клієнтів, а також розробка специфічних та комплексних банківських продуктів та послуг, що максимально відповідають інтересам клієнтів, є надзвичайно необхідними складовими для успішного функціонування системи Ощадбанку. Ощадний банк має досягти рівня конкурентів у

цій сфері, використовуючи переваги великої мережі, низьких цін та досвіду.

Враховуючи специфіку діяльності ВАТ “Державний ощадний банк України” (форма власності, державна гарантія за вкладками фізичних осіб – стаття 57 Закону України “Про банки та банківську діяльність”), емісійна діяльність Ощадбанку України в порівнянні з іншими комерційними банками України є дещо обмеженою. Це певною мірою є обґрунтованим, оскільки інструмент, який забезпечено державною гарантією, навіть умовною, має суттєві переваги і, відповідно, не вимагає додаткових витрат, які б забезпечували його конкурентноздатність.

Разом з тим, поряд із залученням коштів фізичних і юридичних осіб з використанням традиційних депозитних інструментів банк здійснив емісію власних боргових зобов’язань (у т.ч. депозитних сертифікатів). Залучення ресурсів від емісії ощадних сертифікатів сприятиме диверсифікації ресурсної бази. Це підвищуватиме їх привабливість як засобів накопичення, сприятиме розвитку вторинного ринку і підвищенню ліквідності боргових зобов’язань банку. Серед додаткових переваг для клієнтів – можливості здійснення операцій з цінними паперами (застава, розрахунки, продаж на вторинному ринку).

Відповідно до Порядку випуску ощадних сертифікатів, номінованих в національній валюті, затвердженого постановою Правління ВАТ “Державний ощадний банк України” від 06.03.2000 № 13 із змінами та доповненнями, ощадні сертифікати установами Ощадбанку розміщуються у національній валюті, іменні та на пред’явника. За умовами випуску форма обігу сертифікатів документарна, мінімальна сума депозиту складає 200 грн. Сертифікати емітуються на строк 3, 6 і 12 місяців, в разі дострокового пред’явлення до погашення проценти сплачуються як по вкладах до запитання. На строк “до запитання” сертифікати не емітуються.

Станом на 1 листопада 2004 року установами банку розміщено 286 ощадних сертифікатів ВАТ “Державний ощадний банк України” на загальну суму 1401,2 тис. грн. З яких 1094,4 тис. грн. залучено від фізичних осіб, 287,3 тис. грн. – від юридичних осіб та 19,5 тис. грн. – на пред’явника. За строками залучення: строком на 3 місяці – 17,0 тис. грн., на 6 місяців – 255,0 тис. грн., на 12 місяців – 1033,3 тис. грн. та 95,9 – тис. грн. термін погашення яких минув.

На сьогодні розміщення сертифікатів призупинено у зв’язку із внесенням змін до чинного порядку.

Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 21 травня 1999 р. № 876 “Про деякі питання управління Державним спеціалізованим комерційним ощадним банком України” [4], якою передбачалось з метою удосконалення структури і організації управління Державним спеціалізованим комерційним ощадним банком України створення умов для більш ефективної реалізації державою прав власника перетворити Державний спеціалізований комерційний ощадний банк України (далі – Ощадбанк) у відкрите акціонерне товариство “Державний ощадний банк України” (далі – Банк).

З 2001 р. по 2004 р. спостерігалася така динаміка обсягів ощадних сертифікатів, емітованих ВАТ “Державний ощадний банк України” (за номінальною вартістю): станом на 01.01.2001 – 8 млн. грн., на 01.01.2002 – 10 млн. грн., на 01.01.2003 – 5 млн. грн., на 01.01.2004 – 4 млн. грн.

Установити, що Банк є правонаступником прав і обов’язків Ощадбанку. Затвердити статутний фонд Банку у розмірі 100 млн. грн. із закріпленням у власності держави 100 відсотків акцій, що випускаються на величину його статутного фонду. Рішення про зміну розміру статутного фонду Банку приймаються і затверджуються Кабінетом Міністрів України.

За період з 01.01.98 по 01.11.2004 відбулись такі зміни (поповнення) статутного капіталу Ощадбанку:

- станом на 01.01.98 – 10493 тис. грн.;
- 1998 – в сумі 194 тис. грн. за рахунок прибутків минулих років;
- 1999 – в сумі 37000 тис. грн. за рахунок прибутків минулих років;
- 2000 – в сумі 52313 тис. грн.:
  - 50000 тис. грн. – за рахунок коштів бюджету (Постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2000 № 739);
  - 2313 тис. грн. за рахунок прибутків минулих років;
- 2001 – не було змін;
- 2002 – не було змін;
- 2003 – в сумі 100000 тис. грн.:
  - 10995 тис. грн. – за рахунок коштів бюджету (Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2002 № 2035);
  - 87132 тис. грн. – внесок за рахунок коштів бюджету, які з 2001 року обліковувались у резервах та інших фондах банку (Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2002 № 2035);
  - 1873 тис. грн. – за рахунок прибутків минулих років;
- 2004 – в сумі 101000 тис. грн.:
  - 100000 тис. грн. – за рахунок коштів бюджету (Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1106);

- 1000 тис. грн. за рахунок прибутків минулих років;
- станом на 01.11.2004 – 301000 тис. грн.

За рахунок коштів бюджету статутний капітал банку збільшився на 248127 грн., за рахунок прибутку банку – на 42380 тис. грн.

Уряд України 27 квітня 2000 р. прийняв рішення про встановлення зареєстрованого статутного фонду Банку на рівні 100000 тис. грн. На 31 грудня 2000 р. зареєстрований статутний фонд Банку був повністю сплачений.

Всі акції мають однакові права голосу, права на отримання дивідендів і на повернення капіталу.

Згідно з вимогами чинного законодавства, що регулює питання вексельного обігу та його особливості (Закон України “Про обіг векселів в Україні” [3]), видавати переказні і прості векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. Таким чином, Ощадний банк може випускати векселі для обслуговування розрахунків за господарськими операціями, що суттєво обмежує можливості щодо використання цього фінансового інструменту.

Випуск облігацій може здійснюватись банком як інструмент залучення коштів з метою диверсифікації пасивів та розширення кола клієнтів банку. Разом з тим, беручи до уваги структуру пасивів та особливості роботи банку на ринку залучення коштів фізичних осіб, використання цього інструменту може мати, насамперед, вплив на імідж банку, підтверджуватиме його спроможність пропонувати ринку нові сучасні інструменти та сприятиме залученню потенційних клієнтів.

Враховуючи той факт, що засновником та єдиним акціонером банку є держава в особі Кабінету Міністрів України, одним із перспективних джерел збільшення обсягу статутного капіталу може бути залучення субординованого боргу з подальшим випуском боргових цінних паперів під субординований борг у вигляді ощадних/депозитних сертифікатів та у вигляді облігацій. Дана можливість регламентована нормами Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 року № 368 [1].

При здійсненні активних операцій на ринку цінних паперів банк концентруватиме свою увагу, насамперед, на активній та ефективній роботі на ринку боргових цінних паперів, емітованих урядом України, ставлячи собі за мету оптимізацію структури портфеля з урахуванням особливостей діяльності та регулювання, особливостей інструменту,

дохідності та строків погашення, що не тільки стане запорукою та джерелом отримання суттєвих доходів за нульового ризику, але й додатковою гарантією його стабільної діяльності. На сьогодні інвестування коштів в державні цінні папери є одним з пріоритетних напрямів діяльності Ощадбанку та одним з елементів управління активами (створення та підтримання належного рівня вторинних резервів, зокрема у вигляді портфеля державних цінних паперів). Вкладення у державні боргові цінні папери ВАТ “Державний ощадний банк України” розглядає не лише як інструмент отримання гарантованого відсоткового доходу при нульовому рівні ризику за конкурентоспроможною ринковою ставкою, що є гарантією збереження вкладів клієнтів – фізичних осіб, але й як невід’ємний інструмент комплексної політики банку управління ліквідністю, що забезпечується можливістю здійснення операцій рефінансування шляхом проведення операцій зворотного репо з Національним банком України та отримання кредитів на міжбанківському ринку під заставу державних цінних паперів.

Інвестуючи кошти в державні цінні папери, банк не тільки здійснює формування вторинного резерву ліквідних коштів і, таким чином, зменшує ризик ліквідності до прийняттого та контрольованого рівня, але й забезпечує досягнення збалансованості активів та пасивів за строками погашення, що є відображенням позитивних тенденцій розвитку банку та підвищення його стабільності.

Станом на 25.11.2004 портфель державних цінних паперів ВАТ “Державний ощадний банк України” перевищував 1,6 млрд. грн. – це найвищий показник серед комерційних банків України. Враховуючи сучасний стан фондового ринку, притаманний йому рівень ризику та законодавчу неврегульованість, банк не розглядає ринок корпоративних цінних паперів як перспективний та пріоритетний, обмежуючи свою діяльність переважно комісійними операціями та операціями з цінними паперами емітентів, діяльність яких має загальнонаціональне значення (ДП НАЕК “Енергоатом”, ВАТ “Укртелеком”, ДП “Укрзалізниця”) або вирішує загальнонаціональні проблеми чи проблеми регіонального рівня.

Ринок цінних паперів як частина фінансового ринку країни життєво необхідний для розвитку виробництва, але в той же час не можливе існування ефективного фондового ринку без наявності визначеної кількості досить ліквідних підприємств. Тому в проведенні реформ не можна відокремлювати фінансову сферу від виробництва, інтереси держави від інтересів компаній і т.д. Тільки при здійсненні взаємозалежного продуманого регулювання, націленого насамперед

на створення умов для ефективної діяльності інвесторів, можлива поява дійсно розвинутого ринку цінних паперів.

При здійсненні операцій на ринку цінних паперів банк сконцентрує свою увагу, насамперед на активній та ефективній роботі на ринку боргових цінних паперів, емітованих урядом України, ставлячи собі за мету оптимізацію структури портфеля з урахуванням особливостей діяльності та регулювання, особливостей інструменту, дохідності та строків погашення, що не тільки стане запорукою та джерелом отримання суттєвих доходів за нульового ризику, але й додатковою гарантією його стабільної діяльності.

Висновки. Активізація роботи банку на ринку державних цінних паперів може відбуватись за такими напрямками:

1. Беручи до уваги відновлення інтересу до державних цінних паперів з боку національних інвесторів, зумовлене зростаючим іміджем держави та довіри до неї, та, відповідно, активізацію і поживлення ринку, банк доклатиме зусиль щодо набуття статусу “маркетмейкера” на ринку цінних паперів за умови визначення емітентом (Міністерством фінансів України) відповідних процедур та правил, що підвищить його статус і зміцнить позиції, надасть додаткові можливості та переваги.

2. Враховуючи державний статус банку, успішний досвід, розгалужену філійну мережу і, як наслідок, максимальну наближеність до клієнтів – фізичних осіб, підтримуючи ініціативи уряду щодо створення джерел фінансування, банк намагатиметься продовжувати взаємовигідну співпрацю з урядом щодо реалізації програм розміщення державних боргових зобов’язань серед приватних інвесторів.

3. Комісійні операції на ринку цінних паперів набувають особливого статусу серед інших операцій, що здійснює банк. Щодо проведення комісійних операцій з цінними паперами в загальному масштабі, то їх здійснення безпосередньо пов’язане із збільшенням клієнтської бази банку та залежить від зростання довіри фізичних і юридичних осіб до цінних паперів, що випускаються державою та суб’єктами підприємницької діяльності (за умови формування відповідної клієнтської бази, банком може бути опрацьовано питання надання послуг щодо розміщення цінних паперів інших емітентів – лід-менеджер випуску, андеррайтер).

Список літератури

1. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 року № 368.

2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // www.rada.kiev.ua.
3. Про обіг векселів в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2374-III // www.rada.kiev.ua.
4. Про деякі питання управління Державним спеціалізованим комерційним ощадним банком України: Постанова Кабінету Міністрів від 21 травня 1999 р. № 876.
5. Про цінні папери та фондову біржу: Закон України // www.rada.kiev.ua.
Отримано 25.11.2005

Суганяка, М.В. Особливості емісійної діяльності Ощадбанку України [Текст] / М.В. Суганяка // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. – Суми: УАБС НБУ, 2005. - Т. 14. - С. 95-102.